
ДАНИЈЕЛА ВИЋЕНТИЈЕВИЋ

Министарство трговине, туризма и телекомуникација
Републике Србије – Сектор за туризам, Београд

DOI 10.5937/kultura1652239V

УДК 338.48-6:7/8(4-12)

316.73(4-12)

оригиналан научни рад

ЈАЧАЊЕ ИНТЕРКУЛТУРАЛНОГ ДИЈАЛОГА ПРОЈЕКТИМА ПРЕКОГРАНИЧНЕ САРАДЊЕ У ОБЛАСТИ КУЛТУРНОГ ТУРИЗМА

Сажетак: *Европско тле је обележено путевима унутарконтиненталних миграција, редефинисањем граница, утицајем колонијализма и мултинационалних компанија. Интеркултурални дијалог на међународном нивоу је незамењив међу суседима. Предмет истраживања овог рада је практична политика интеркултуралног дијалога, базирана на прекограничној сарадњи у области културног туризма Србије, Бугарске и Румуније. У разматрање су узете ове земље из разлога што се, успостављање интеркултуралног дијалога у овом делу Европе пројектима у области културног туризма, остварује првенствено кроз пројекте Прекограничне сарадње (Програм предприсутне помоћи ЕУ 2007-2013). Истраживање даје одговор на питање: Како повезати стратегије културног развоја и развоја туризма (културног туризма) на локалном и националном нивоу у функцији јачања интеркултуралног дијалога.*

Кључне речи: *култура, културни туризам, интеркултурални дијалог, сарадња, прекогранична сарадња*

Културна разноликост* није нова појава. Развој саобраћаја и туризма довео је више људи него икада пре у директан контакт повећавајући могућности за интеркултурални дијалог. Недостатак дијалога унутар и између друштава може да доведе у одређеним случајевима, до експлоатације људи, екстремизма и тероризма. Како наводе аутори Шеших Драгићевић и Драгојевић „Диверзификацијом региона на Источни и Западни Бакан земље Источног Балкана (Румунија и Бугарска) прихваћене су као приоритетне потенцијалне чланице ЕУ, док су остале земље региона (осим Грчке и Турске), током транзиције биле укључене у ратне сукобе или су биле поприште ратних разарања, конфликтних ситуација и терористичких деловања, означене земљама које свој идентитет темеље првенствено на нерешеним конфликтним стањима”¹. Јачање интеркултуралног дијалога је један од стратешких циљева који је уткан у законе и стратешке документе развоја културе и туризма, као и кроз активности које спроводи Министарство културе и Министарство туризма. Културни туризам као генератор развоја подстиче сектор културе, јача развој предузетништва, утиче на креирање нових занимања у култури и туризму, јача интеркултурални дијалог, међуминистарску, међусекторску, међуресорну и међувладину сарадњу. Како наводи ауторка Весна Ђукић, „културни туризам може бити остварен само успостављањем међуресорне сарадње усмерене на стварање атрактивних туристичких производа и услуга у области уметности”².

Теоријски оквир за компаративну анализу културних политика Бугарске, Румуније и Србије

Разлог за одабир Румуније и Бугарске за компаративну анализу у овом раду, је и потписивање многобројних меморандума о разумевању у области културе и туризма између Србије и ових земаља, као вид билатералне сарадње која представља најразвијенији облик стратегије интернационализације, као што је и процес приступања земаља Европској унији. Полазна хипотеза истраживања је да се јачање интеркултуралног дијалога програмима и пројектима прекограничне сарадње у области културног туризма

1 *Истраживање за потребе овог рада спроведено је уз помоћ Канцеларије за европске интеграције Републике Србије. Колегама из Канцеларије за европске интеграције аутор рада изражава велику захвалност на подршци, срадњи и високој професионалности, коју увек пружају! Драгићевић Шеших, М. и Драгојевић, С. (2004) *Интеркултурална медијација на Балкану*, Сарајево: ОКО, стр. 61.

2 Ђукић В, (2012) *Држава и култура, студије савремене културне политике*, Београд: Институт за позориште филм, радио и телевизију, Факултет драмских уметности, стр. 358.

остварује стратегијом повезивања (оријентисаношћу ка партнерству, умрежавањем заинтересованих страна, интернационализацијом и децентрализацијом). Реализација програма и пројеката прекограничне сарадње у области културног туризма подстиче адекватно повезивање културне политике и туризма у културним стратегијама на локалном и националном нивоу. Техником дубинског интервјуа са представницима: министарстава културе и туризма Србије, Канцеларије за европске интеграције у Србији, као и њиховим представништвима у Нишу и Вршцу и локалним туристичким организацијама, прикупљени су и обрађени подаци о врсти, вредности и реализацији пројеката прекограничне сарадње у области туризма (и културног туризма) између Србије и Бугарске и Србије и Румуније у периоду 2007-2013. године, који доприносе јачању интеркултуралног дијалога. Културна политика је јавна практична политика у области културе. Један од основних циљева савремених културних политика је јачање интеркултуралног дијалога. Интеркултурализам као појам је почео да се користи крајем 20. века упоредо са све динамичнијим процесом Европских интеграција. Како наводи проф. Ђукић, „овај термин је настао највише зато да би дефинисао динамичне односе и утицаје између различитих култура једне земље”.³ С обзиром на то да је културни сектор тада бележио врло динамичан раст (био је међу првих пет по брзини раста на светском економском тржишту), уочен је његов допринос развоју туризма, транспорта и комуникација⁴.

Сањин Драгојевић сматра да је интеркултурализам концепт културне политике и залаже се за „једнака права и могућност дијалога за све културне групе: аутохтоне, имигрантске, већинске или мањинске”.⁵ Теоријско упориште у овом раду налазимо у теорији интеркултурализма, као једног од начина за остваривање културне разноликости. За остваривање овог циља користићемо се стратегијама повезивања и то: оријентисаност ка партнерству, умрежавање, интернационализација и децентрализација активности⁶. Осим наведеног, користићемо се теоријом културне политике Лидије Варбанове из Бугарске, која сматра да је социјално кохезивна

3 Исто, стр.75.

4 Исто.

5 Драгојевић, С. (1999) Culture of Peace and management of Cultural Diversity, *Culturelink*, Vol 10, p. 134-135.

6 Драгићевић Шеших, М. и Драгојевић, С. (2005) *Менаџмент уметности у турбулентним околностима*, Београд: *Clio*.

политика потребна да би се успоставила хармонија између социјалних група, укључујући културне мањине⁷.

Општом декларацијом о културној разноврсности, УНЕСКО је 2005. године донео Конвенцију о заштити и промоцији разноликости културних израза, према којој културна разноликост обухвата мноштво начина на које културе група и друштва налазе своје изразе који се преносе унутар и између група и друштава. Културна разноликост се манифестује кроз различите начине којима се културно наслеђе човечанства изражава, увећава и преноси као разноврсност културних израза и кроз различите начине уметничког стваралаштва, продукције, дифузије, дистрибуције и уживања у културним изразима, без обзира на употребљавана средства и технологије⁸. Са становишта Савета Европе, концепт културне политике који се сматра друштвено пожељном праксом у европским земљама, јесте интеркултурализам који представља релевантно политичко, социолошко и културолошко питање. Циљеви културне политике теже да се она води на међуресорном нивоу.⁹

Културно наслеђе Србије је препознато као потенцијал развоја туризма од стране надлежних министарстава туризма и културе. У Закону о култури РС¹⁰ предвиђено је да се Стратегијом развоја културе посебно обухвати и поглавље које се односи на развој културног туризма (члан 20, став 2. Закона). Културни туризам је најефикаснији начин промовисања и јачања интеркултуралног дијалога. Институције културе и туризма су увиделе значај развоја културног туризма, првенствено за развој локалних заједница, али и као могућност умрежавања са другим земљама у региону (преко пројеката финансираних из ИПА фондова ЕУ и других извора средстава из програма међународних организација), па су се међусекорски и међуресорно повезале, не чекајући на Стратегију културе како би сарађивали. Постоје различити погледи на јавну практичну политику из других углова. Један од њих је према ауторима Јанг и Квин који су дефинисали јавну практичну политику као „активност засновану на мандату државне управе, оријентисане према циљевима кроз стратегије различитих делатности (осим културне, то може бити социјална, просветна, туристичка или друга

7 Ђукић, В. (2012) нав. дело, стр. 57.

8 <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001429/142919e.pdf> (12. 01. 2016).

9 Јованов, Л. (2013) Различите перспективе тумачења интеркултурализма – Француска, Немачка, Хрватска и Србија, *Антропологија* 13, Београд: Универзитет уметности, Факултет драмских уметности, стр. 111.

10 Закону о култури РС (Службени гласник бр. 72/2009).

делатност), представља одлуку да се нешто уради или не уради, може је спровести један или више представника владе или владиног тела и заснива се на одлукама које су већ донете”.¹¹ Препоруке за писање практичних политика у циљу јачања интеркултуралног дијалога кроз развој културног туризма биће представљене на крају овог рада. Према подацима са званичног извешаја о културној политици Бугарске (*Компендијум: Културне политике и трендови у Европи*, Савет Европе, Европски институт за компаративна истраживања у култури),¹² култура је у Бугарској највише погођена кризом транзиције, у економском и духовном смислу. Национални савет за сарадњу за етничка и демографска питања под окриљем Савета министара, највиша је институција на националном нивоу, одговорне за координацију политика које се односе на јачање интеркултуралног дијалога. Након одобрења од стране Савета министара, Национални савет прати, анализира и координира мере за остваривање циљева културне политике: гаранције људских права, очување и јачање толеранције и разумевања, стварање услова за одржавање и развијање културе етничких мањина у Бугарској и очување њиховог идентитета (вере, језика, традиције и културног наслеђа). Остваривање интеркултуралне сарадње путем културног туризма је препознато стратешким документима за развој туризма Републике Бугарске (*Стратегија развоја туризма 2014-2024*), и Стратегијом развоја културног туризма Бугарске.

Приоритети јавних културних политика у области културе у Румунији су промењени у последњих неколико година. Пема званичном Извештају са интернет странице Компендијум: *Културне политике и трендови у Европи*, од 2010. године¹³, Министарство културе и националне баштине као главне приоритете је одредило подржавање националног културног наслеђа и савременог стваралаштва. Приориет културних политика у Румунији је промовисање интеркултуралног дијалога. Према Националном стратешком плану 2009–2013, Министарство културе је одговорно за креирање посебних програма за подршку културних и језичких идентитета и разноликост израза, културних активности и уметности мањинских група. У оквиру истраживања за потребе

11 Јанг, О. и Квин, Л. (2004) *Писање делотворног предлога за јавну практичну политику – водич за саветнике за практичну политику у земљама Средње и Источне Европе*, БОШ: Београд, стр. 5-6.

12 Бугарска културна политика, Компендијум: Културне политике и трендови у Европи; <http://www.culturalpolicies.net/web/bulgaria.php?aid=422&ucc=200&Terms=bulgaria> (12. 06. 2015).

13 Румунија, Компендијум: Културне политике и трендови у Европи <http://www.culturalpolicies.net/web/romania.php?aid=422> (15. 06. 2015).

овог рада, значај промовисања културне различитости кроз развој културног туризма, може се сагледати кроз пројекте реализоване у оквиру прекограничне сарадње Србија–Румунија у периоду 2007–2013. године.

Према подацима објављеним на интернет страници *Компендијум: Културне политике и трендови у Европи*, интеркултурни дијалог до 2007. године није био приоритет културне или друге политике у Србији, већ се само помињао у дискурсима међународних организација и практиковао у неким невладиним организацијама.¹⁴ У октобру 2007. године, у оквиру Министарства Културе Србије, основане су две радне групе: Комисија за интеркултурни дијалог и Комисија за културу сећања.¹⁵ Са друге стране, културни туризам, као међуресорна област туризма и културе, је препознат у оквиру Члана 20. Закона о култури Републике Србије. Он се често спомиње као најефикаснији вид за остваривање интеркултуралног дијалога и јачање партнерства, регионалног повезивања различитих култура, углавном на међународним скуповима у оквиру билатералних и мултилатералних мешовитих комитетета. Ресорна министарства за туризам и културу су били партнери у више пројеката покренутих од Савета Европе и Европске комисије (Трансроманика, Ресава Млава, Љубљански процес II). Међутим, ниједан од тих пројеката није дошао до крајње фазе, како би се извршила евалуација остварених резултата и добили предлози за унапређење сарадње, на локалном и националном нивоу и на нивоу повезивања путем јавно приватног партнерства или учешћа владиног и невладиног сектора. Тако је све остало на остваривању међуминистарске сарадње, без видљивих резултата.

За посматране земље (Бугарску и Румунију), па и за Србију, можемо рећи да је „карактеристичан парадржавни модел и модел културне политике и културног живота у процесу транзиције (комбинација државних утицаја и тржишта, централне и локалне власти /општине, градови/, улога уметничких савета као парадржавних тела, цивилног друштва земаља у транзицији”.¹⁶

14 Србија, Културна политика Компендијум: Културне политике и трендови у Европи <http://www.culturalpolicies.net/web/pprintm.php> (16. 6. 2015).

15 Драгићевић Шеших, М. и Драгојевић, С. (2011) *Стање и перспективе развоја капацитета за интеркултурални дијалог у Европи (оквир за европски програм интеркултуралног дијалога)*, Београд: Зборник радова Факултета драмских уметности.

16 Драгићевић-Шеших, М. и Стојковић, Б. (1996) *Култура, менаџмент, анимација и маркетинг*, Београд: Clío.

*Емпријско истраживање: реализовани
пројекти прекограничне сарадње у
области туризма*

У наставку текста следи оперативна анализа ситуације у вези са јачањем интеркултуралног дијалога пројектима Прекограничне сарадње у области културног туризма. Програм прекограничне сарадње Србија-Бугарска 2007-2013 усвојен је од стране Европске комисије 2007. године, у циљу подршке територијалној кохезији у пограничном региону Србије и Бугарске.¹⁷ Да би се повећала економска синергија у региону и капацитети за заједничко коришћење потенцијала, усмерених на одрживи раст и развој и социјално повезивање, програмом је обезбеђен оквир за прекограничну пословну сарадњу, са посебним акцентом на јачање партнерстава у култури, туризму, заштити животне средине, образовању, истраживању и развоју. Област подршке овог програма обухвата три приоритета и у сваком од њих по једну до три мере за остваривање стратешких циљева који се односе на повезивање пограничних региона у овом делу Европе. Финансирање пројеката којима се спроводи овај програм врши се из Предприступног фонда ИПА (*Pre Accession Assistance – IPA*), намењеног земљама чланицама и земљама кандидатима за чланство у Европској унији. Области подршке (приоритета) и мере у оквиру Програма прекограничне сарадње Србија-Бугарска 2007-2013 су:¹⁸

1. Приоритет – Развој малих инфраструктура са мерама:

1.1 Мера: Физичка и информациона инфраструктура; 1.2 Мера: Инфраструктура која се односи на заштиту животне околине; 1.3. Мера: Помоћ за припремање пројеката.

2. Приоритет – Унапређење капацитета за заједничко планирање, решавање заједничких проблема и развој са следећим мерама:

2.1 Мера: Институционални, просветни и пословни нивои повезивања; 2.2 Мера: Одрживи развој кроз ефикасно коришћење регионалних ресурса; 2.3. Мера: Заједнички фонд за мале пројекте.

3. Приоритет – Техничка подршка за спровођење програма

17 Програм прекограничне сарадње Србија-Бугарска 2007-2013 http://ec.europa.eu/regional_policy/en/atlas/programmes/2007-2013/crossborder/bulgaria-serbia-ipa-cross-border-co-operation-programme-2007-2013 (25.06.2015).

18 Исто.

Територије обухваћене овим програмом у Републици Србији су окрузи:¹⁹ Борски, Зајечарски, Нишавски, Пиротски, Јабланички и Пчињски, а у Републици Бугарској региони: Видин, Монтана, Софија, Перник и Ћустендил. Програмом је предвиђено да 20% расположивих средстава може бити утрошено у региону – Софија град.

При интервјуу са представницима Канцеларије за европске интеграције из Бора и Ниша, за потребе овог рада, добијени су подаци о пограничним општинама (и институцијама) обе земље и реализованим пројектима (који се односе на туризам и културни туризам) у оквиру Програма прекограничне сарадње за период 2007-2013. године. То су: Општина Димово; Општина Мајданпек; Агенција за регионални развој Видин; Регионални центар за одрживи развој и предузетништво „Тимок” Зајечар; Регионална развојна агенција и пословни центар Бобов Дол; Општина Палилула; Општина Кула; Удружење „Центар за иновације и развој” у Бугарској, Привредна комора Вршца – Берковитса Бранцх из Бугарске; Агенција за регионални развој и бизнис из Видина, Регионална економска комора Зајечар; Општински центар „Х. Н. Палавеев”; Општина Сурдулица; Асоцијација Европски Универзитет за хотелски и туристички менаџмент из Бугарске; Бугарска туристичка комора; Бугарска асоцијација ресторатера и хотелијера; Трговинско индустријска комора Перник; Туристичка организација Димитровград; Привредна комора Ниш; НПО „Local Initiative Group – Varshetc”, Организација за туризам, културу и спорт, Сокобања; Општина Самоков, Општина Ковацхевтси и Општина Димитровград.

Анализом базе података коју води Канцеларија за европске интеграције из Београда издвојени су сви одобрени и реализовани пројекти из области туризма, од којих је највише оних који се односе на развој културног туризма, чија реализација значајно доприноси јачању интеркултуралног дијалога у пограничним општинама обе земље. Први позив за прикупљање предлога пројеката отворен је у периоду од 31. 08. до 30. 11. 2009. године када је пријављено 110 пројеката. Учеснице у Програму су усвојиле ревидирани Оперативни програмски документ који обухвата и финансијске алокације за 2010. и 2011. годину. Сви доле наведени пројекти су завршени и налазе се у фази даље имплементације.

Одобрени пројекти из области туризма за период 2009-2010. године, у укупној вредности од 1.786.666,05 евра су:²⁰

19 Исто.

20 Уступљено из базе података пројеката *Прекограничне сарадње Србија-Бугарска 2007-2013.*

Приоритетна оса 1; Мера 1.2 – Инфраструктурни пројекти који се односе на заштиту животне околине у укупном износу од 1.052.357,83 евра: 1. Техничка документација за *Чудесне пећине*; 2. „Mount a bike” – Развој планинских бициклистичких стаза на Западном Балкану; 3. Сарадња за одрживи развој културног туризма у општинама у Бугарској и Србији Бобов Дол и Палилула (у близини Сурдулице).

Приоритетна оса 2 (Мера 2.1 – Одрживи развој кроз ефикасно коришћење регионалних ресурса) у укупном износу од 734.308,22 евра: 1. „Легенде као туристички инструмент у региону Кула-Зајечар-Видин”; 2. „Мрежа за прекограничну сарадњу између Бугарске и Србије у туристичком сектору”; 3. „Модел прекограничне сарадње у управљању културно-историјског и природног наслеђа и одрживи развој туризма - Копривстица и Сурдулица”; 4. „Поделимо нашу будућност развојем одрживог туризма”; 5. „Култура и балнеологија – Одрживи туристички производ”; 6. „Мрежа за промоцију и туристичке експлоатације културне и природне баштине.

Други позив за прикупљање предлога пројеката у укупном износу финансијских средстава од 20.397.606,05 евра био је отворен од 22. 11. 2011. до 20. 02. 2012. године. Укупна алокација средстава за српску страну (укључујући ИПА и „сопствени допринос”) за пријављених 70 пројеката износила је око 9.400.000 евра. Анализом базе података (достављене из Канцеларије за европске интеграције за потребе овог рада), утврђено је да је укупна вредност одобрених пројеката из области туризма за период 2011–2013. године за обе земље износила 4,470,716.08 евра. Србија је у оквиру овог позива имала 15 одобрених пројеката у вредности од 1.914.215,44 евра, од чега је 1.674.604,44 евра донација ИПА. Одобрени пројекти у фази имплементације су: 1. „Инвестиције за развој туризма и иницијатива за нове атракције”; 2. „Музика, уметност туризам – уједињује Балкан”; 3. „Промоција културног туризма у пограничном региону”; 4. „Откривање непознатог дела Балкана”; 5. „Улагање у културно наслеђе у циљу културно и историјске кохезије и економског напретка у општинама Правец и Ниш”; 6. „Стара планина – инспирише развој руралног и интеркултуралног туризма”; 7. „Премошћавање ресурса за еколошки и уметничко оријентисани развој”; 8. „Повећање регионалне приступачности у прекограничном региону рехабилитацијом два локална пута, који пролазе кроз винограде бугарске и српске општине Лом и Пантелеј”; 9. „Менаџмент, надзор и помоција туристичких објеката на Старој планини”; 10.

„Нове информационе технологије и туристички производи за развој туризма у прекограничном подручју“; 11. „Побољшање спортских објеката у пограничном региону у српским и бугарским општинама“; 12. „Зелени прекогранични простор – инвестирање у природу“; 13. „Минерална вода-извор здравља и благостања“; 14. „Мост преко планине – развој културних центара у пограничним локалним заједницама“; 15. „Менаџмент туристичких дестинација Софија-Ниш“.

Дубљом анализом базе података, проучени су пројектни циљеви и активности свих горе одобрених пројеката у области прекограничне сарадње Србија-Бугарска (финансираних из ИПА фондова за период 2007-2013), који се налазе у фази имплементације или су завршени. Дошло се до закључка да се 70% одобрених пројеката односи на развој културног туризма у обе земље, а да су им заједнички циљеви јачање интеркултуралног дијалога и креирање интегративног туристичког производа намењеног европском и светском тржишту. Ова чињеница иде у прилог тврдњи да културни туризам бележи све већи раст и значај у Европи са економског и социолошког аспекта. Већину туриста, привлачи аутентичност средине и начин живота у местима која посећују.²¹ Упоредо са овим програмом у Бугарској је креиран Оперативни програм регионалног развоја 2007-2013, који директно подржава културу, културно наслеђе и туризам. Према запажањима Лидије Варбанове, културни туризам значајно доприноси успостављању интеркултуралног дијалога путем едукације као и одрживог развоја туризма и културе.²² То би истовремено представљало могућност за даљи развој пројектата у бугарским пограничним општинама захваљујући горе наведеним пројектима прекограничне сарадње.

Према информацијама добијеним интервјуисањем²³ запослених у институцијама културе и туризма у четири општине – Зајечар, Бор, Сурдулица и Ниш, захваљујући пројектима прекограничне сарадње дошло је до подизања нивоа свести локалног становништва и органа локалне управе о значају повезивања и успостављања партнерстава између јавног и цивилног сектора, културе и туризма, али изнад свега партнерстава на заједничким пројектима са партнерима на

21 Lips E. (2006) *Cultural Tourism, Newsletter Canada*, Canada: The Canadian National Committee on Cultural Tourism.

22 Varbanova L. (2012) Culture and Structure funds in Bulgaria, EENC Paper, pp.14. <http://www.eenc.info/wp-content/uploads/2012/09/LVarbanova-Culture-and-the-Structural-Funds-in-Bulgaria.pdf> (01. 07. 2015).

23 Телефонски интервју обављен у периоду матр-јуни 2015. године у циљу обављања емпиријских истраживања у научне сврхе.

бугарској страни. Тиме се значајно доприноси подстицању разумевања културне разноликости и залагању за концепирање и реализацију интеркултурних пројеката, чиме је остварен један од циљева – организациони развој и подизање капацитета у тзв. турбулентним околностима, у којима се налази и наша земља.²⁴ Као наставак реализације и финансирања других пројеката из области културног туризма, у Бугарској је креиран Оперативни план развоја 2007–2013, док су у Србији и даље била актуелна субвенционисана средства државе за финансирање пројекта из културе и туризма, обезбеђена из скромних државних буџета.

Број пријављених пројеката за предходни програм Прекограничне сарадње Србија – Бугарска из средстава „CARDS”²⁵ је био симболичан, да би кроз програмске активности Програма ИПА 2007–2013 он постао далеко бројнији, а што је још важније, средства су искоришћена на најбољи начин. Ово се објашњава чињеницом да су пројекти прекограничне сарадње утицали на органе локалне управе да креирају такве развојне политике и стратешке документе, који су препознали културу и туризам као генераторе развоја и приоритет одрживог економског развоја на ниову локалних заједница. Интерактивним и интерсекторским односима и удруживањем културе, туризма, образовања и других ресурса на пројектима одрживог развоја од стране општинских органа управе, који треба да креирају механизме и процедуре интерсекторског повезивања у облику дугорочних програма и стратегија одрживог развоја, креираће се адекватна културно-туристичка понуда.²⁶

Програми прекограничне сарадње у области културног туризма који имају за циљ и јачање интеркултуралног дијалога су и циљеви њиховог стратешког развоја општина у пограничном региону са Бугарском, те се као такви евалуирају и анализирају. Парадокс је што на националном ниову ови стратешки циљеви нису препознати нити Стратегијом развоја културе (које званично нема), а ни претходном Стратегијом развоја туризма 2006–2015. С тим у вези, на крају овог рада биће приказани предлози препорука за креирање јавне практичне политике.

24 Драгићевић Шешић, М. и Драгојевић, С. (2005), нав. дело, стр. 21.

25 The CARDS programme 2000–2006 – Пружање помоћи Европске заједнице земљама Југоисточне Европе: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=uriserv:l18002> (12.04.2016.)

26 Дојчиновић Ђукић, В. (2003) *Транзиционе културне политике – конфузије и дилеме*, Београд: Задужбина Андрејевић, стр. 115.

У циљу повећања економске конкурентности и побољшања квалитета живота у пограничним општинама, марта 2008. године, Европска комисија је усвојила Програм прекограничне сарадње Србија-Румунија за период 2007–2013. године.²⁷

Област подршке у оквиру овог програма обухвата четири приоритета и у оквиру њих једну до четири мере за остваривање стратешких циљева у овом региону. Приоритетне области подршке и мере су следеће²⁸:

1. Приоритет – Економски и друштвени развој

1.1. Мера: Подршка локалној и регионалној економској и друштвеној инфраструктури; 1.2. Мера: Развој туризма, укључујући и стварање регионалног туристичког идентитета пограничне области као туристичке дестинације; 1.3. Мера: Промоција развоја малих и средњих предузећа; 1.4. Мера: Подршка вишем нивоу истраживачко-развојних активности и иновативности у пограничној области.

2. Приоритет – заштита животне средине и реаговање у ванредним ситуацијама

2.1. Мера: Побољшање система и начина за одређивање прекограничних еколошких проблема, заштиту и управљање; 2.2. Мера: Развој и имплементација ефикасних стратегија за третирање отпада и отпадних вода; 2.3. Мера: Ефикаснији системи и приступи за реаговање у случају ванредних ситуација.

3. Приоритет – Промоција акције Људи људима

3.1. Мера: Подршка развоју цивилног друштва и локалне средине; 3.2. Мера: Унапређење сарадње у области образовних, културних и спортских активности; 3.3. Мера: Унапређење локалне самоуправе у пограничној области; 3.4. Мера: Побољшање друштвене и културне интеграције у пограничној области.

4. Приоритет – Техничка подршка за спровођење програма

Анализом и обједињавањем информација преузетих из базе података Канцеларије за европске интеграције из Београда и Вршца и њиховом одбрадом, обрачунато је да је у оквиру Првог јавног позива одобрено укупно 17.100.000 евра из ИПА фонда, којима је финансирано 46 пројеката. Од укупне

²⁷ http://ec.europa.eu/regional_policy/en/atlas/programmes/2007-2013-crossborder/romania-serbia-ipa-cross-border-co-operation-programme-2007-2013 (15. 03. 2016)

²⁸ Исто.

вредности уговорених ИПА средстава (17.100.000 евра) за активности партнерских организација у Србији предвиђено је 6.500.000 евра. У оквиру првог позива одобрени су пројекти из области туризма у укупној вредности од 1.470.415,91 евра, при чему је анализом пројектних активности из горе поменуте базе података закључено да се више од 70% одобрених пројеката односи на област културног туризма (у периоду 2008–2010. године)²⁹.

Други јавни позив објединио је финансијске алокације ЕУ за четири године, (2010–2013. године) у укупном износу од 30.100.000 евра, којим је финансирано 45 пројеката. Приоритетна област у оквиру Другог позива је била посвећена Дунавској стратегији Европске уније. Од укупно уговорених, 36,46% (или близу 11.000.000 евра), ИПА средстава, намењено је реализацији пројектних активности у Србији. Одобрени пројекти из области туризма су били укупне вредности 2.533.944,20 евра, од чега је 2.153.853,12 евра донација ЕУ кроз ИПА средства.³⁰ Територије обухваћене овим програмом су у Републици Србији окрузи: севернобанатски, средњобанатски, јужнобанатски, браничевски и борски округ, а у Румунији жупаније: Тимиш, Караш–Северин и Мехединци.³¹

Увидом у базу података одобрених пројеката, евидентиране су општине и институције које су укључене у реализацију пројеката из области туризма (и културног туризма) у обе земље и то: општине Кладово, Велико Градиште и Вршац, Српска Православна црквена општина Вршац, Румунска Саборна Православна Црква Вршац, Римо-Католичка Црквена општина Вршац, општина Кањижа, општина Нови Кнежевац, Град Панчево, општина Кладово, Туристичка организација Велико Градиште.

Према информацијама Канцеларије за европске интеграције из Београда, Први позив за прикупљање предлога пројеката био је у периоду март–јул 2009. године. Сви доле наведени пројекти су завршени и налазе се у фази имплементације.

1. „Интегрални развој туризма у општинама Кладово и Појегена”; 2. „Стварање и промовисање туристичке преко дунавске римске руте у прекограничној области Баиле Херцулане-Велико Градиште” (укључујући рехабилитацију физичке инфраструктуре „Римске улице”); 3. „Унапређење преко-

29 Канцеларија за европске интеграције Србије.

30 Исто.

31 http://www.fonduri-structurale.ro/article_files/Final_draft_Ro_Se.pdf: pp.8-9 (24. 02. 2016).

граничне сарадње и заједничке туристичке понуде општина Вршац и Дета – примена нових технологија у осветљењу туристичких атракција”; 4. „Побољшање туристичких капацитета у Банату”; 5. „Повећање степена мобилности, у циљу развоја економске и туристичке размене у прекограничној области Појејена и одговарајуће области у Војводини”; 6. „Валоризација туристичких потенцијала клисуре Дунарије – Изградња атрактивних локација, информативног пункта и центра за промовисање туризма у атару села Појејена”. Други јавни позив за достављање предлога пројеката трајао је од новембра 2010. до фебруара 2011. године. Детаљном анализом базе података из Канцеларије за европске интеграције из Вршца, одобрени су следећи пројекти из области туризма (од којих се према пројектним активностима, више од 70% односи на културни туризам) и то:

1. „Аранжмани паркова као мера за побољшање квалитета живота грађана Баната – паркови за будућност“;
2. „Одрживи развој туризма дуж Дунава“;
3. „Оживљавање прекограничног туризма кроз иновативне услуге за добробит локалних заједница“;
4. „Rock-n-River” – стварање пријатељског амбијента младих дуж реке Тамиш“;
- „Капитализација прекограничног туристичког потенцијала, укључујући бициклическе стазе дуж реке Бега, низводно од Темишвара“;
5. „Imperium Romanum” – Римска империја (развој културног туризма у пограничним општинама обе земље на бази римског културног наслеђа);
6. „Нови развојни старт за прекогранични туризам између Беле Цркве са српске стране и Гхилада са бугарске стране”.

Иако је област Баната која је са српске стране укључена у пројекте прекограничне сарадње, вековима мултикултурална, ови пројекти су условили јачање свести о важности мултикултуралних средина за јачање интеркултуралног дијалога и у оквиру њих самих, а посебно умрежавањем са румунским партнерима прекограничном сарадњом у области културног туризма. Како у телефонском интервјуу износи један од запослених у туристичкој организацији општине Вршац, евалуацијом реализованих пројеката прекограничне сарадње (вршене на захтев Европске комисије), интересовање свих партнера у пројектима са српске стране је било изузетно велико. Они су били свесни да мултикултурална средина представља добру основу за сарадњу и остваривање партнерства, али без ових пројеката (који су их подстакли на размишљање), нису знали како да се повежу са партнерима у Румунији. Локалне заједнице су прихватиле различитост у циљу повезивања са другима, прихватајући равноправан

дијалог и сарадњу, не одбацујући различитост.³² То се у овом случају може сагледати кроз реализацију горе наведених пројеката из области културног туризма прекограничном сарадњом између Србије и Румуније. Тиме се потврђује да културна политика није више „претежно ресорно оријентисана на традиционалне културне делатности (заштиту баштине и савремену уметничку продукцију), већ се шири и према другим јавним политикама и постаје међуресорна политика која, укључује и туризам, образовање, међународну, социјалну и економску политику, као и многе друге области друштвеног развоја”.³³

*Закључак и препоруке: јачање
интеркултуралног дијалога у региону*

Реализацијом пројеката прекограничне сарадње у области културног туризма у пограничним општинама Србије са Румунијом и Србије са Бугарском, охрабрује се интеркултурални дијалог и повећава приход од туризма на задовољство обе земље. С друге стране, пројекти који повећавају квалитет живота грађана и туриста, требало би да буду део партнерских пројеката на нивоу локалних заједница (у поменутим земљама), а да се као такви нађу и у стратегијама развоја (културе и туризма) на локалном нивоу. Румунија, бивша социјалистичка земља, под јаким утицајем суровог Чаушесковог режима, иако већ девет година чланица Европске уније, није успела да своје културне потенцијале адекватно искористи за развој културног туризма. Једини пример повезивања у смислу јавно приватног партнерства је Удружење „Oltenia de sub munte”.³⁴ Ово удружење са око 500 споменика културног наслеђа, једна је од најбогатијих региона у овој области у Румунији. Удружење се повезало са јавним и приватним институцијама, захваљујући чему је креирана база података о смештају, културно туристичким атракцијама и локалној гастрономији овог румунског региона. Међутим, не постоји ниједан стратешки документ који креира мере и инструменте за јавне практичне политике у развоју културе, па ни туризма ове земље.

Бугарска је културни туризам препознала као један од значајнијих туристичких производа у Стратегији развоја туризма 2014-2024. Колико је културни туризам важан за економски

32 Драгићевић Шешкић, М. и Драгојевић, С. (2004), нав. дело, стр. 204.

33 Букић, В. (2011) Уводне напомене приређивача: Развој културне политике, *Култура* бр. 130, Београд: Завод за проучавање културног развоја, стр. 18.

34 *The Impact Tourism on Culture 2009*. OECD, pp.59.

развој ове земље, али и за јачање интеркултуралне сарадње са земљама у региону, показује чињеница да је израђена Стратегија развоја културног туризма Бугарске. Оперативним програмом регионалног развоја 2007-2013 Бугарске, директно је подржана култура, културно наслеђе и туризам.

Србија нема Стратегију развоја културе, али ни Стратегију развоја културног туризма. Да би се креирао било какав стратешки документ/план усмерен на јачање интеркултуралног дијалога на институционалном или локалном нивоу, Србија прво мора да механизима и инструментима културне политике регулише област легислативе, финансијских субвенција и олакшица, чиме би се преваходно утицало на покретање невладиног и цивилног сектора. Следећи корак био би креирање сета механизма и инструмената за успостављање партнерског односа између јавног и приватног сектора, као и невладиног и владиног сектора, као и децентрализација активности „одозго на доле”, ка локалном нивоу власти. У оквиру стратегије повезивања добре резултате показује интерсекторско повезивање културе и туризма (стратегија организационог развоја), што се из презентованих резултата истраживања у домену јачања интеркултуралног дијалога преко пројеката за развој културног туризма у пограничним општинама, могло и сагледати. Тиме би била остварена и децентрализација и међувладина сарадња. Ово захтева додатну едукацију запослених у сектору културе, економије, туризма, образовања и других сектора на локалном нивоу у циљу подизања свести свих локалних заинтересованих страна, о могућностима које им одрживо коришћење културног наслеђа пружа за развој културног туризма. У оквиру стратегије повезивања, истраживање приказано у овом раду показало је да се као посебан облик стратегије може развити интернационализација, која већину културних садржаја и програма попут културних догађаја и других програмских активности у функцији развоја културног туризма, као и додатних културних садржаја води ка спољњем свету. Тиме би се значајно охрабрила међународна сарадња у оквиру развојних пројеката културног туризма, чији је циљ јачање интеркултуралног дијалога. Да би се спровеле све ове активности, неопходно је имати стратегију културе и стратегију туризма, које ће препознати културни туризам као развојну шансу, те на основу овако комплементарних докумената, креирати акционе или стратешке планове развоја културе за период до пет година, а са њима и стратешке мере и инструменте за остваривање стратешких циљева културне политике. Реализовани пројекти прекограничне сарадње у периоду 2007–2013. године у области туризма, чине теоријску тврдњу истинитом, а њихова реализација и резултати

евалуације даљу одговор на истраживачко питање овог рада, а то је да стратегије културног развоја и развоја туризма доприносе развоју културног туризма. Он ће своју динамику развоја наћи у заједничком, прецизном и реалном стратешком плану активности, повезивањем јавног и приватног сектора, децентрализованим одлучивањем, интернационализацијом и тиме се остварује јачање интеркултуралне сарадње, чиме је доказана основна хипотеза рада. Следећи корак свега наведеног се рефлектује кроз чињеницу да је већина стратешких докумената из области културе и туризма на локалном нивоу у Србији, базирана на развоју културног туризма и јачању интеркултуралног развоја.

ЛИТЕРАТУРА:

- Бугарска, културна политика, Компендијум: Културне политике и трендови у Европи:<http://www.culturalpolicies.net/web/bulgaria.php?aid=422&yssc=200&Terms=bulgaria> (12. 06. 2015)
- Varbanova L. 2012. Culture and Structure funds in Bulgaria, EENC Paper, pp.14.<http://www.eenc.info/wp-content/uploads/2012/09/LVarbanova-Culture-and-the-Structural-Funds-in-Bulgaria.pdf> (01. 07. 2015.)
- Дојчиновић Ђукић, В. (2003) *Транзиционе културне политике – конфузије и дилеме*, Београд: Задужбина Андрејевић.
- Драгићевић Шешић, М. и Драгојевић, С. (2004) *Интеркултурална медијација на Балкану*, Сарајево: ОКО.
- Драгојевић, С. (1999) *Culture of Peace and management of Cultural Diversity*, Culturelink, Vol 10.
- Драгићевић Шешић, М. и Драгојевић, С. (2005) *Менаџмент уметности у турбулентним околностима*, Београд: *Clio*.
- Драгићевић Шешић, М. и Драгојевић, С. (2011) *Стање и перспективе развоја капацитета за интеркултурални дијалог у Европи (оквир за европски програм интеркултуралног дијалога)*, Београд: Зборник радова Факултета драмских уметности.
- Драгићевић-Шешић, М. и Стојковић, Б. (1996) *Култура, менаџмент, анимација и маркетинг*, Београд: *Clio*.
- Ђукић, В. (2012) *Држава и култура, Студије савремене културне политике*, Београд: Факултет драмских уметности, Институт за позориште филм, радио и телевизију.
- Закону о култури РС (Службени гласник бр. 72/2009).
- Јованов, Ј. (2013) *Различите перспективе тумачења интеркултурализма – Француска, Немачка, Хрватска и Србија, Антропологија 13*, Београд: Факултет драмских уметности.
- Jang, O. and Kvin, L. (2004) *Писање делотворног предлога за јавну практичну политику – Водич за саветнике за практичну политику у земљама Средње и Источне Европе*, Београд: Београдска отворена школа.
- Lips, E. (2006) *Cultural Tourism, Newsletter Canada*, Canada: The Canadian National Committee on Cultural Tourism.

Конвенција о заштити и промоцији разноликости културних израза-УНЕСКО: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001429/142919e.pdf> (12. 01. 2016)

Програм прекограничне сарадње Србија-Бугарска 2007-2013 http://ec.europa.eu/regional_policy/en/atlas/programmes/2007-2013/crossborder/bulgaria-serbia-ipa-cross-border-co-operation-programme-2007-2013 (25. 06. 2015)

Румунија, културна политика Компендијум: Културне политике и трендови у Европи <http://www.culturalpolicies.net/web/romania.php?aid=422> (15. 06. 2015)

Србија, Културна политика, Компендијум: Културне политике и трендови у Европи <http://www.culturalpolicies.net/web/pprintm.php> (16. 06. 2015)

The CARDS programme 2000-2006 - Пружање помоћи Европске заједнице земљама Југоисточне Европе: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=uriserv:r18002> (12. 04. 2016)

http://ec.europa.eu/regional_policy/en/atlas/programmes/2007-2013/crossborder/romania-serbia-ipa-cross-border-co-operation-programme-2007-2013 (15. 03. 2016)

http://www.fonduri-structurale.ro/article_files/Final_draft_Ro_Se.pdf (24. 02. 2016)

Danijela Vićentijević

Ministry of Trade, Tourism and Telecommunications of the Republic of Serbia,
Sector for Tourism, Belgrade

STRENGTHENING INTERCULTURAL DIALOGUE BY CROSS-BORDER COOPERATION PROJECTS IN THE FIELD OF CULTURAL TOURISM

Abstract

European territory is marked by the roads of intercontinental migrations, redefining borders and the effect of colonialism and multinational companies. Intercultural dialogue at the international level is irreplaceable among neighbours. The subject of this paper is practical policy of intercultural dialogue which is based on the cross-border cooperation in the field of cultural tourism in Serbia, Bulgaria and Romania. These countries were considered due to the fact that the establishment of intercultural dialogue in this part of Europe was realized primarily through projects of cultural tourism within the cross-border cooperation programme (Pre-Accession Assistance Program EU 2007-2013). The study provides an answer to the question how to connect the strategy of cultural development and the development of tourism (cultural tourism) at the local and national level, in order to strengthen the intercultural dialogue.

Key words: *culture, cultural tourism, intercultural dialogue, cooperation, cross-border cooperation*